

Doktoranduszhallgatók II. Nyári Műhelye*

MKE–PTE KTK, Pécs, 2014. május 28–29.

A Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület és a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK) közös szervezésében második alkalommal megrendezett doktoranduszműhely programbizottsága hat egyetem hét közgazdaságtudományi vagy gazdálkodási doktori iskolájáról 13 hallgató előadását fogadta el. A doktoranduszok között volt, aki már védés előtt állt, és a kész disszertációjának egy fejezetét adta elő. Az előadók többsége még javában kutat, és kutatásának eddigi eredményeit foglalta össze, de volt, aki a kutatási tervét mutatta be. Minden előadó 25 percen ismertethette dolgozatának legfontosabb eredményeit. Az előadásokhoz felkért szakértők mondták el véleményüket, adtak ötleteket, tanácsokat a kutatások folytatásához. A hozzászólásokat – gyakran igen élénk – vita követte, amelyben időnként a tanulmányok tágabb környezetének összefüggései is szóba kerültek.

A program során *Telegdy Álmos*, a Közgazdaságtudományi Egyesület 2015 januárjában hivatalba lépő elnöke (MTA KRTK KTI és CEU) tartott plenáris előadást. Az állami tulajdon szerepéről, a privatizáció gazdasági következményeiről beszélt négy ország (Magyarország, Románia, Oroszország és Ukrajna) vállalati szektorának empirikus elemzése alapján. Bemutatta a termelékenység, a foglalkoztatás és a bérek 1995 utáni alakulását az állami tulajdonban maradt, illetve a privatizált vállalatoknál, elkülönítve a belföldi és a külföldi tulajdonú cégeket. Eredményei azt mutatják, hogy a privatizáció Oroszországban volt a legkevésbé sikeres. Minél rosszabb állapotban voltak a vállalatok, működésük annál jobban javult átlagosan a privatizáció következtében. Minél kedvezőbb a gazdasági környezet, annál nagyobb a különbség a privatizált és az állami tulajdonban maradt vállalatok között. Külföldi tulajdonban minden szempontból jobban teljesítettek a vállalatok, mint akár az állami, akár a hazai magántulajdonban levő cégek.

Az első doktorandusz-előadó *Hauck Zsuzsanna* (Pécsi Tudományegyetem) volt, aki egy már lezárt, a közelmúltban publikálásra elfogadott tanulmányát mutatta be (*Hauck–Vörös* [2014]), így ezt kivételesen nem követte felkért hozzászóló. Külön érdekességet adott előadásának, hogy az folytatása volt Vörös József tavalyi doktoranduszműhelyen elhangzott plenáris előadásának.

* A rendezvény költségeihez az MKE és a PTE KTK közvetlen anyagi támogatása mellett a TÁMOP-4.2.2.C-11/1/KONV-2012-0005. sz. Jól-lét az információs társadalomban című pályázat járult hozzá, melyért a szervezők külön köszönetüket fejezik ki.

A tanulmány olyan készletgazdálkodási modellekből indul ki, amelyek feltételezik, hogy eladás előtt a vállalat minden egyes termék minőségét ellenőrzi: a gazdaságos rendelési mennyiség (*Economic Order Quantity, EOQ*) modellezésekor a készletezetéssel kapcsolatos összköltséget a gazdaságos sorozatnagyság meghatározásával állapítják meg. Az előadó által bemutatott új megközelítés szerint azonban a vállalatok nemcsak a sorozatnagyságról, hanem a minőség-ellenőrzés sebességéről is dönthetnek. Az átvizsgálási sebesség növelése többletköltségekkel jár ugyan, de alapesetben csökkenti az átlagos készletszintet, mivel a selejtes termékek korábban hagyják el a rendszert. Előfordulhat, hogy – jellemzően a magas selejtarány miatt – hiány keletkezik. Ebben az esetben az ellenőrzési sebesség növelése emeli a sorozatkezdési költségeket, nem hat az átlagos készletszintre, de csökkenti a hiány átlagos szintjét. Az előadás több minőség-ellenőrzési költségfüggvény és két különböző megközelítés szerint mutatta be az optimális átvizsgálási sebesség meghatározásának módját. Az egyik megközelítés szerint a rendszer minden ciklusban úgy viselkedik, ahogy az az elsőben kialakult. Az egymástól független ciklusok feltételezésekor pedig változhat a selejtarány, így periódusonként változhat az is, hogy fellép-e hiány, vagy sem.

Kemény Ildikó (Budapesti Corvinus Egyetem) az e-kiskereskedelem marketingközpontú kérdéseivel foglalkozott. A versenytársak csak egy kattintásra vannak. Az újrávásárlási szándék és szájreklám alakulása az elektronikus szolgáltatásminőség és elégedettség tükrében az e-kereskedelem esetében című előadásában. A kutatás fő kérdése, hogy négy e-kiskereskedelmi kategóriában az elektronikus szolgáltatás minősége – vagyis az internetes áruházak minősége – milyen kapcsolatban áll az elégedettség, a továbbajánlási és újrávásárlási szándékkal. A szakirodalomban már bevezetett csoportosítás alapján a vásárolt termék/szolgáltatás, valamint a szállítás módja alapján négy különböző szegmens különíthető el az e-kereskedelemben: offline termékek, offline szolgáltatások, elektronikus termékek, elektronikus szolgáltatások. A feltételezések szerint ezekben a kategóriákban a vizsgált kapcsolatok erőssége szignifikánsan különbözik egymástól. Az előadó a legjelentősebb hazai és nemzetközi modelleket és mérési módszereket tartalmazó szakirodalmi összefoglaló mellett ismertette a leendő kutatási modell alapjául szolgáló elvégzett előzetes felméréseket is. Kitért módszertani dilemmáira is: a kovariancia- és/vagy a varianciaalapú strukturális modellezés alkalmazása helytálló-e, illetve az online kérdőíves kutatás mellett a tervezett laboratóriumi kísérlet a megfelelő módszer a kutatási kérdések megválaszolására.

Hozzászólásában *Rappai Gábor* (Pécsi Tudományegyetem) örvendetesnek és példaeértékűnek nevezte, hogy a doktoranduszhallgató az e-kereskedelem témájában az üzleti kutatásokban szokatlan mélységű és színvonalas módszertani apparátust használ, ugyanakkor felhívta a figyelmet, hogy fontos lenne a marketingben és a többváltozós statisztikában szokásos terminológiát összehangolni, valamint megemlített néhány a Likert-skálán mért jellemzők többváltozós statisztikai eszközökkel történő elemzése során követendő szabályt.

Szendi Dóra (Miskolci Egyetem) A globális és lokális Moran I index alakulása Németország példáján, a területi autokorreláció vizsgálata című, térökonometriai tanulmányának célja a német egy főre jutó GDP területi autokorrelációjának vizsgálata NUTS1/NUTS2/NUTS3 szinten. A területi autokorreláció vizsgálata során arra a kérdésre

keressük a választ, hogy az adatok térbeli eloszlása véletlenszerű, vagy valamilyen mintázatot követ, vagyis hogy a szomszédos területek milyen hatást fejtenek ki egymásra. A tanulmány a 2000 és 2010 közötti időszakra végezte el globális és lokális szinten a területi autokorreláció mérésére szolgáló Moran-féle *I*-próbát. A szerző korábbi vizsgálatai a szóban forgó időszakban az egy főre jutó GDP kismértékű konvergenciáját mutatták. Most az országos szintű vizsgálat gyenge pozitív autokorrelációt jelzett, ami azt jelenti, hogy a szomszédos területek értékei hasonlóságot mutatnak: a relatíve magas egy főre jutó GDP-jű régiók közelében is relatíve magas jövedelmet találunk, és fordítva. A NUTS1 és NUTS2-es szintű elemzés észak–déli irányú különbségeket rajzolt ki, kimutatva, hogy az északnémet területeken az autokorrelációs értékek negatívnak, míg a középső és déli sáv esetében pozitívnak mutatkoztak. Az északnémet területek erősebb negatív autokorrelációja mögött a Dániával való szomszédosság és Schleswig-Holstein esetében a tengeri határok húzódnak meg. A NUTS3 szintű lokális Moran-próba (95 százalékos szignifikanciaszinten, és 999 permutációval) igazolta az autokorreláció meglétét nyugat-keleti relációban. A vizsgálat során kirajzolódó négy klaszter (összesen 85 szignifikáns területegységgel) alátámasztja azt, hogy a döntően fejlett területek egybefüggően a nyugati, míg a kevésbé fejlett területek (melynek szomszédjai is átlag alatti GDP-vel rendelkeznek) legnagyobb arányban a keleti országrészen találhatók. Az úgynevezett High-low klaszter területei döntően a városrégiókra összpontosulnak, kiemelve a regionális jelentőségű nagyvárosokat. A klaszterterkép alapján elmondható, hogy Schleswig-Holstein, Alsó-Szászország, Saar-vidék, Rajna-vidék–Pfalz és Észak-Rajna–Wesztfália tartományok a leginkább inhomogének az autokorrelációs mutató szempontjából, mert ezekben a legkisebb a szignifikáns autokorrelációjú területek aránya.

Varga Attila (Pécsi Tudományegyetem) általános észrevétele volt, hogy bár módszertani oldalról rendben van az anyag – a szerző szakszerűen és megfelelően alkalmazza a különböző térstatistikai eszközöket –, a tartalmi oldal viszont még kiforratlan. Bővebben kellene kifejteni a kutatás motivációs részét is, mert egyelőre a szerző nem indokolta meg, hogy miért a választott eszközöket használja, s az elemzési módszerek korlátaira sem tér ki. A felhasznált módszerek ismertetésének illeszkednie kellene a legfontosabb nemzetközi és hazai alkalmazások bemutatásához, s a szakirodalmi áttekintés hiányosságait is pótolni kellene. Indoklást érdemel, hogy miért éppen négy földrajzi szinten készült az empirikus vizsgálat, hiszen ez a kutatás alapvető újdonsága. Egyelőre hiányzik annak elemzése, hogy mennyire ad koherens eredményeket a négyes szint szerinti vizsgálat. Önálló publikáció akkor lehetne a tanulmány, ha mélyebb elemzésekkel és a módszertan alapos bemutatásával gazdagodna, jelenlegi formájában inkább csak egy, az egyenlőtlenségek tér–idő dinamikáját elemző tanulmány leíró fejezeteként lehet érdekes.

Csató László (Budapesti Corvinus Egyetem) Svájci rendszerű sakkcsapatversenyek rangsorolása címmel tartott előadást. A többszörös és hiányzó, tetszőleges intenzitású páros összehasonlításokat egyaránt megengedő rangsorolási modellek alkalmazása értékes szempontokkal gazdagíthatja a nem körmérkőzéses, például svájci rendszerű sportbajnokságok értékelését. A szerző bemutatta az ilyen esetekben felmerülő rangsorolási kérdéseket, az egyéni és csapatversenyek jellemzőit, valamint a hivatalos lexikografikus rendezések hibáit. A verseny rangsorolási problémaként történő modellezése lehetővé teszi a pontszám, az általánosított sorösszeg és a legkisebb négyzetek módszerek

tulajdonságainak értelmezését, az axiomatikus alapokon történő tárgyalást. A bemutatott eljárások a hivatalos sorrend általánosításaként is felfoghatók.

A javasolt módszereket az előadás az Európa-bajnokság két sakkcsapatának részletes elemzésével illusztrálta. A kapott rangsorok távolságfüggvények segítségével hasonlíthatók össze, majd a sokdimenziós skálázás révén ábrázolhatók. Az ellenfelek szerepe figyelembe vehető a legkisebb négyzetek módszerének – a szerző által adott – dekompozíciójával, ami révén feltárhatók az eltérések okai. Csató László a különböző sorrendeket három szempont, az előrejelző képesség, a mintailleszkedés és a robusztusság alapján értékelte, ami a legkisebb négyzetek módszerére alkalmas eredménymátrixszal történő használata mellett szolgált érveket.

Komlósi Sándor (Pécsi Tudományegyetem) elismeréssel hívta fel a jelenlévők figyelmét arra, hogy javarészt már komoly fórumokon publikált eredmények hangzottak el az előadásban, másrészt viszont felvetette azt sarkalatos kérdést is, hogy vajon miért nem egy szakmához közelebb álló kérdést választott az előadó a módszertani kutatásai tárgyául. A helyszíni hozzászólók ugyanakkor több olyan konkrét sakkvonatkozású kérdést említettek, amelyek a módszer alkalmazása során válhatnak érdekessé: feldolgozásra ajánlották az 1980-as máltai sakkolimpia hírhedt esetét, amikor a Buchholz-számítás fonákságai megfosztották aranyérmétől a magyar csapatot, és rámutattak az *a priori* információk hasznosítási lehetőségére is (például az ellenfelek tornán elért pontja helyett azok már a verseny előtt rendelkezésre álló úgynevezett Élő-pontszámainak figyelembevétele a holtversenyek esetén).

Pető Rita (Közép-európai Egyetem) Gáspár Attilával közös kutatási tervét Diszkrimináció, identitás és munkapiaci jelzések: névváltoztatók a korai 20. század Budapestjén címmel adta elő. Azt kívánják megvizsgálni, hogy milyen bér- és életpálya-különbségek rajzolódtak ki a különböző kulturális közösségekhez tartozók között, s e közösségek tagjainak asszimilációs törekvéseit hogyan jutalmazta (ha egyáltalán jutalmazta) a munkaerőpiac. Az asszimilációs folyamatból elsősorban a névváltoztatás motívumát ragadnák ki, és azt vizsgálnák, hogy a vezetéknev magyarosítása hogyan hatott a közsférában dolgozók bérére és előmenetelére a 19–20. század fordulójának Budapestjén. Kutatásukat a főváros szolgálatában álló dolgozók 1914-ig vezetett egyedi adatbázisára alapozzák (a dolgozók teljes névvel szerepelnek az adatbázisban, és rekonstruálni lehet a névváltoztatásokat). A mögöttes mechanizmusokat is fel kívánják tární, választ keresve arra, hogy kik és miért változtattak nevet, illetve a másik oldalról szemlélve: miért különböztette meg a munkaerőpiac az eltérő kulturális közösségek tagjait, és miért jutalmazta az asszimilációs törekvéseket – inkább a diszkrimináció állt a háttérben, vagy a névváltoztatás mozzanata jelezhetett-e nehezen megfigyelhető, azonban a munkáltató számára értékes tulajdonságokat (például lojalitást).

Köllő János (MTA KRTK KTI) tetszéssel fogadta az elgondolást, de felhívta a figyelmet, hogy még rengeteget kell dolgozni ahhoz, hogy egyáltalán látszódjon, megéri-e a befektetett munka, továbbá arra, hogy történészek intenzíven foglalkoznak az identitásválasztással, asszimilációval és a kapcsolódó folyamatok elemzésével, így fontos, hogy a kutatók erre reflektáljanak, és pontosan elhatárolják, miben más a közgazdaságtani kérdésfelvetés. Itt a névváltoztatóknak csak egy sajátosan szelektált csoportjáról van szó; ennek a csoportnak a jellemzői és indítékai feltehetően lényegesen eltérnek az összes

többi névváltoztatóéitól. Nem lehet hagyományos hatáselemzést végezni. Köllő János a börtön-szakirodalomból említett követhető példát: az esemény (itt: névváltoztatás) utáni életpálya összehasonlítását azokéval, akik még az esemény előtt vannak, de tudjuk, hogy potenciális résztvevők (névváltoztatók). A hozzászóló felhívta a figyelmet néhány várható problémára is. Az egyik, hogy nehéz lesz valóban releváns elméleti modellt találni, még talán Spence jelzésemélete lehet a legjobb keret. Egy másik, hogy valójában a hivatali ranghoz kapcsolódó fizetési osztály határozza meg azt, hogy ki mennyit keres, tehát nem feltétlenül magukat a béreket, vagy azok változását kellene modellezni, inkább az előléptetések gyorsaságát. Érdemes lehet ezt összekapcsolni az idődimenzióval: azt vizsgálni, megtörik-e a trend meredeksége a névváltoztatás következtében.

Gébert Judit (Szegedi Tudományegyetem) Fejlődő országok helyi fejlesztésének tanulságai a képességszemlélet szemszögéből című tanulmánya különböző fejlődő országbeli fejlesztési projekteket vizsgált és hasonlított össze. Az alapul szolgáló írás már meglévő esettanulmányok metaelemzését végzi el Amartya Sen képességszemlélete alapján felállított értékelési keretben. A képességszemlélet-alapú elemzés lényegesen különbözik a gazdaságfejlesztés irodalmában és gyakorlatában általában követett eszköz- vagy infrastruktúra-szemlélettől, ugyanis nem a materiális eszközök (például: öntözőrendszerek, kutak, házak stb.) vagy a jövedelemtermelő képesség meglétére helyezi a hangsúlyt, hanem arra, hogy ezek az eszközök milyen tényleges szabadságot biztosítanak az érintettek számára. Ezenfelül: a képességszemlélet a „mit fejleszt” kérdés mellett különös hangsúlyt helyez a „ki fejleszt” és „hogyan fejleszt” kérdésekre is. A metaelemzés szerint a helyi fejlesztések hagyományos projektszemléletű megközelítése nem informál egy közösség jólléte szempontjából lényeges vonásokról, a nem szándékolt hatásokról, figyelmen kívül hagyja a társadalmi helyzet komplexitását, az erőforrások használatát befolyásoló intézményrendszer szerepét, és homogenizálja az embereket. A helyi fejlesztések problémáinak feltérképezése fontos tanulsággal szolgál nemcsak az alacsony jövedelmű, hanem a magasabb jövedelmű országokban megvalósuló helyi projektek vizsgálatához is.

Muraközy Balázs (MTA KRTK KTI) hozzászólásában felvetette, hogy pontosan meg kell fogalmazni, mi a tanulmány fő kérdése, emellett a fejlődés-gazdaságtan szakirodalmában is el kellene helyezni a tárgyaltaakat, olyan ismert cikkekre hivatkozva, amelyek értelmezhetők a képességekre gyakorolt mérés szempontjából. A metaelemzés eredményeinek összegzése mellett az előadó a képességszemléletet összevetette az eszközszemlélettel, ez utóbbit teljesen haszontalannak mutatva be, pedig valamiért mégis használják. Jobb lenne a két szemléletet egymás kiegészítőjeként kezelni. Fontos a metaelemzés módszertanának pontos bemutatása: milyen szempontok alapján választotta ki a szerző a felhasznált elemzéseket, mennyire reprezentálják ezek a fejlesztési projekteket általában, és mennyiben a különösen súlyos kudarccokat.

Szabó Andrea (Debreceni Egyetem) A monetáris árfolyammodellek tesztelése kointegrált VAR modellel és kointegrált panelbecsléssel címmel adta elő munkáját. Bár a monetáris árfolyammodellek alapvető eszközei a nemzetközi közgazdaságtannak, az elméleti modellek empirikus igazolása nem túl meggyőző. A modellek központi állítása, hogy a nominális árfolyam és a monetáris makrogazdasági fundamentumok között hosszú távú egyensúlyi kapcsolat van. A dolgozat a monetáris árfolyammodellek redukált formájának empirikus érvényességét, azaz a vizsgált változók (nominális

árfolyam, nominális pénzkínálat, reáljövedelem) közötti hosszú távú egyensúlyi kapcsolat meglétét tesztelte idősoros és panelmódszerekkel. Szabó Andrea idősorban hat devizapárt vizsgált meg: a jen, a dán korona, a kanadai dollár, az osztrák schilling, a német márka és a francia frank dollárárfolyamait a lebegtetés időszakában kointegrált VAR modellel. Az egyes árfolyamokat különböző időszakokra és különböző specifikációkban is megbecsülte. Mérsékelt igazolást talált a monetáris árfolyammodellek empirikus érvényessége mellett a kanadai dollár, a német márka és a francia frank esetén. Panelben az OECD-országok dollárárfolyamait becsülte meg, szintén a lebegtetés időszakára. Az adatok hiánya miatt hat panelt állított össze, amelyek a keresztmetszeti egyedek számában és az mintaidőszakban is eltérnek egymástól: az időben hosszú (például 1973 első negyedétől 2011 negyedik negyedévéig terjedő) panelek kevesebb keresztmetszeti egyed tartalmaznak, az időben rövidebb (például 1996 első negyedétől 2011 negyedik negyedévéig terjedő) panelek pedig többet. A paneleket háromféle kointegrált panelbecslési eljárással [dinamikus fixhatás-becslés, csoportátlag- (*mean group*) és összevont csoportátlag (*pooled mean-group*) becslés] és háromféle specifikációban is megbecsülte. Az eredmények elsősorban a rövidebb és több keresztmetszeti egyed tartalmazó becsléseknél lettek kedvezőbbek, ahol az előadó bizonyos specifikációkban és bizonyos becslési eljárásnál szintén mérsékelt igazolást talált a monetáris árfolyammodellek empirikus érvényessége mellett.

Kőrösi Gábor (MTA KRTK KTI) hozzászólásában felhívta a figyelmet arra, hogy a részeredményeket is érdemes az empirikus vizsgálat formai követelményeinek megfelelően dokumentálni, mert később problémát okozhat a pótlásuk. Amikor valaki idősorokkal dolgozik, célszerű először annak ábráját megnézni, mert arról nagyon sok minden azonnal leolvasható. Például: trendet tartalmazó idősor nem lehet stationer. Amikor a kointegrációt Robert F. Engle és Clive W. J. Granger 1986-ban bemutatta, a valutaárfolyam volt szinte az első, amire ezt alkalmazni próbálták. Az ilyen kísérletek rendszeresen kudarcba fulladtak, mert a kointegráció azt tételezi fel, hogy egy egyensúlyi összefüggés hosszú ideig lényegében változatlan formában fennáll. Ez azonban ritkán teljesül, mert a gazdasági összefüggések, intézmények változnak: például volt kötött, de időről időre kiigazított árfolyam, szabadon lebegő, valutakígyó stb. Az Engle–Granger-becslés robusztus, de gyakran nehéz megtalálni a hozzá tartozó hibakorrekciós egyenletet, ami nélkül nincs egyensúlyi modell. A Johansen-módszer elvben hatásosabb, de nagyon érzékeny a statisztikai feltevések teljesülésére: ha a VAR modell hibatagjai kicsit is különböznek a fehér zajtól, a kointegrációs próbák lényegesen torzulnak. Nincs tehát egyszerű, mindenre jó megoldás.

Vasvári Tamás (Pécsi Tudományegyetem) A puha költségvetési korlát következményei Magyarország önkormányzatainak finanszírozásában című dolgozatában azt vizsgálta, hogy az önkormányzatok költségvetésének puhasága milyen szerepet játszott az önkormányzatok sokszor erőn felüli eladósodásában. Bemutatja, hogy az önkormányzatok sajátos pénzügyi architektúrája mennyiben tükrözi a puha költségvetési korlát tüneteit. Erre az elméleti keretre építve új megközelítésben próbálja feltárni az önkormányzatok eladósodásának valódi okait. Ezt követően több évre visszamenően mutatja be az önkormányzati gazdálkodás és az eladósodás tényezőit és annak államháztartási hatásait. A szerző következtetése szerint az önkormányzatok költségvetési korlátjának puhasága

vezetett oda, hogy az alulfinanszírozottság mellett nem csökkent a beruházási aktivitásuk, és a szűkülő bevételekre vagy növekvő kiadásokra reagálva legtöbbször nem racionalizálták gazdálkodásukat, illetve nem halasztották el a beruházásaikat, hanem – 2006-tól kezdve – egyre inkább tőkepiaci eszközöket vettek igénybe.

A szerző részletes elemzéssel vezeti le, hogy az állami adósságtólvétel során veszteség éri a kevésbé eladósodott településeken élőket. A konszolidáció megerősítette az önkormányzatokat abban, hogy nem kifizetődő fegyelmet gazdálkodást folytatniuk, ugyanis ez egyrészt fájdalmas lépésekkel járhat, másrészt többletjuttatásoktól eshetnek el. Az önkormányzatok ösztönözve érezhetik magukat, hogy – a korábbi bevett gyakorlat folytatásával – ellátott feladataik színvonalát és beruházási intenzitásukat fenntartsák, a megszorításokat mellőzzék, a keletkező forráshiányt pedig hitelfelvétellel vagy más addicionális kormányzati támogatásból pótolják. Az új önkormányzati rendszer feladata, hogy e káros hatásokat kézben – és minél alacsonyabb szinten – tartsa.

Mike Károly, a Hétfa Kutatóintézet tudományos főmunkatársa a dolgozat értenek elismerése mellett rámutatott, hogy még további jelentős irodalomfeltáró munkára lenne szükség a közösségi gazdaságtan kapcsolódó területeinek nemzetközi irodalmában. Ennek célja elsődlegesen egy olyan átfogó és adekvát elméleti keret megteremtése volna, amelyben a jelentős részben már publikált kutatási eredmények világosan elhelyezhetők. A helyszíni vitában megjelent az a nézet, hogy a nemzetközi irodalomból ismert modellek adaptálása csak a hazai realitásokhoz illeszkedő markáns kiegészítésekkel képzelhető el. Az önkormányzati eladósodás vagy specifikusan az adósságok közelmúltban történt konszolidációjának modellje a különböző szintű államhatalmi szereplők mellett a bankrendszert sem nélkülözheti.

Vonyó Péterné Szabó Réka Nobel-díjat vagy börtönt? A mikrohitelek árazásának problémái című tanulmánya az elméleti árazási lehetőségek – piaci és költségalapú – áttekintése mellett kitért az etikai oldalról felmerülő aggályokra, és az erre adható válaszokra, köztük a jogi szabályozás lehetőségeire is. Egy mai magyarországi tényadatokat felhasználó példaszámítás segítségével is bemutatta, hogy milyen parametrikus feltételek mellett lehet(ne) fenntartható és eredményes a mikrohitelezés. A gondolat kísérlet konklúziójaként megfogalmazódott, hogy az etikus és elfogadható hitelkamatokhoz a nemfizetést minimalizáló hitelezési megoldások és az alacsony működési költségek mellett a forrásköltségek csökkentésére is szükség van. Épp ezek azok a kritériumok, amelyeket a mikrohitelezés klasszikus, Nobel-békedíjjal elismert formája megvalósít, ugyanakkor ezek a feltételek a mai magyar környezetben jellemzően nem adóttak.

A felkért hozzászóló, *Váradí Balázs* (ELTE; Budapest Intézet) nagyon fontosnak tartja, hogy vannak szociális érzékkel megáldott bankárok. De nem célszerű a gazdasági elemzést morálfilozófiával vegyíteni, mert az mindkét oldalról támadható lesz. Érdemes óvatosan bánni az irodalommal, és alaposabban feltárni, mi a magyar körülmények között releváns része. Itt tulajdonképpen egy költségfüggvény becslése a feladat, aminek vannak empirikus eszközei. A mikrohitelezést nem elég bankgazdasági szemmel vizsgálni, hiszen itt tulajdonképpen egyfajta szociálpolitikai eszközről van szó. Fontos lenne továbblépni a lehetséges alternatív szociálpolitikai megoldások felmérése és azok költségének becslése terén. Nyilván különböző csoportoknál más és más szociálpolitikai eszközök bizonyulhatnak a legolcsóbbnak,

leghatékonyabbnak. Egy fontos csoportnál a vállalkozói mikrohitel lehetne ez az eszköz; erre példa a dolgozatban túl költségesnek ítélt Kiút-program.

Parázso Tamás (Pécsi Tudományegyetem) A külföldi működőtőke magyar nemzetgazdasági ágazatok kibocsátására gyakorolt hatásának elemzése input-output elemzés segítségével című tanulmányát az motiválta, hogy Magyarországon még nem született a külföldi működőtőke (FDI) ágazati kibocsátásra gyakorolt hatását input-output elemzéssel vizsgáló dolgozat. A legnagyobb működőtőke-fogadó országokban (Indiában, Kínában és Brazíliában) készült már ilyen vizsgálat. A szakirodalom bemutatása után a dolgozat kiemelte az működőtőke erős koncentrálódását Közép-Magyarországon, kitért a versenyképesség javításában játszott szerepre, a beruházásélnékítés és az elmaradottabb régiók állami támogatásának fontosságára. A szerző számításai szerint – az előre- és hátramutató kapcsolatok együtthatói alapján – megfigyelhető, hogy a külföldi tőke magas részarányával és jelentős ágazati kapcsolatokkal magas output társul, de a szoros kapcsolatok nem feltétlenül járnak együtt magas kibocsátással. A technikai haladás nélküli eset kiszámítását az előző időszak Leontief-inverzével való számolás tette lehetővé. Általánosságban kijelenthető, hogy a nagyobb külföldi működőtőkével rendelkező szektorok kibocsátása magasabb lesz, mint a kisebb működőtőkét vonzó szektoroké. A szerző a vizsgálatot számszerűsített általános egyensúlyi (CGE) modellrendszerben kívánja folytatni.

Hozzászólásában *Bessenyei István* (Pécsi Tudományegyetem) hiányolta, hogy egy sor fontos technikai részletet nem dokumentált a szerző, így nem világos, a hogyan endogenizálta a végső kibocsátás többi komponensét, hogyan zárta le az ÁKM-et. A legfontosabb probléma, hogy a külföldi befektetés az input-output modellben nem változtatja meg a technológiát, vagyis a termelés anyagfelhasználásának szerkezetét. Így a tőkebefektetés csak egy exogén sokk, ami után helyreáll az egyensúly. Valójában kérdés, hogy egy egyensúly van-e, és a külföldi működőtőke kimotozítja-e a gazdaságot az alacsony (a kevés rendelkezésre álló tőke miatt magas tőkehozadékú) egyensúlyból. A hozzászóló javasolta a modellkeret bővítését: a CGE-modellezés alkalmazása mellett neoklasszikus többszektoros modellkeret (Uzawa-modell) használatát.

Pál Zsolt (Miskolci Egyetem) A magyarországi bankközi klíring területi és hálózati jellemzői című dolgozata bemutatásakor a klíringrendszert a kétszintű bankrendszert működtető országok egyik legfontosabb pénzügyi kiszolgáló létesítményeként definiálta, melynek elemzésével szemléletesen mutatható be a gazdaság „vérkeringése”. A bankközi elszámolás az üzleti tevékenységek és folyamatok lenyomatának tekinthető, hiszen a pénzmozgással ellentétes irányban áruk, szolgáltatások cserélnek gazdát, vagy munkavégzés történik, ami gyakran fizikai szállítást, illetve a munkavállalók munkavégzésük helyére történő ingázását is jelenti. A zsírórendszerben lebonyolódó tranzakciók és az azokat indító magánszemélyek és vállalkozások hálózatot alkotnak, és a legtöbb esetben földrajzi lokációhoz rendelhető. Az előadás célja a Magyarországon létrejött elszámolási hálózat főbb tulajdonságainak áttekintése volt. A rendszerben zajló fizetési forgalom mélyebb ismerete olyan rálátást adhat a gazdasági folyamatokra, ami lehetővé teszi a pénzforgalmi és kapcsolódó infrastruktúra tervezését.

Lengyel Balázs (MTA KRTK KTI) hozzászólásában kiemelte, hogy a dolgozat már eddig is sok érdekes összefüggést tárt fel, de a felhasznált adatok önmagukban is komoly értéket jelentenek, ami sokoldalú kutatást tesz majd lehetővé. (A vita során világossá vált az

adatok egy fontos korlátja: a bankon belüli tranzakciók hiányoznak belőle, ami különösen a kistelepülések esetében jelent problémát.) A dolgozat legfontosabb eredménye, hogy a hálózatban határozottan kirajzolódik egy településhierarchia. Ugyanakkor itt nem világos a megveszékelyek, illetve az adminisztratív régióhatárok szerepe, ezt célszerű lenne alaposabban vizsgálni. A hozzászóló javasolta, hogy ha van rá mód, a doktoranduszhallgató vizsgálja meg a hálózatot átutalástípusonként is, ez árnyalhatja a hálózatról alkotott képet. Megvizsgálható továbbá, hogy összefüggnek-e a településhálóok az ingázással, s a távolság hatása is mérhető lenne egy részletesebb gravitációs modellel. A hazai klíringhálózat empirikus elemzésének kérdésköre élénk diskurzust generált.

Vonnák Dzsamila (Közép-európai Egyetem) Vállalati devizahitelek kockázata című dolgozatának legfontosabb megállapításai a következők: a túlzott hitelexpanzió sérülékennyé teszi a gazdaságot, amit ha recesszió követ, a gazdaság könnyen válságba fordulhat. Feltörekvő országokban a hitelbővülés gyakran jelentős devizahitelezéssel jár együtt, ami elmélyíti az esetlegesen kialakuló válságot. Ez történt többek között az 1980-as években Latin-Amerikában, az 1997–1998-as ázsiai válság alatt és a 2008-ban kirobbanó válság során Kelet-Közép-Európában. Az előadó arra kereste a választ, hogy mennyiben járul hozzá a devizaeladósodás a válság súlyosságához. A magyar devizahiteles vállalatok hitelkockázatát bontotta komponensekre egy, a teljes magyar vállalati szektort lefedő, dezaggregált adatbázis felhasználásával. Az elemzéshez kihasználta, hogy Magyarországon két idegen deviza – az euró és svájci frank – is elterjedt a hitelezésben. Utóbbi eleinte olcsóbbnak tűnt, de később sokkal kockázatosabbnak bizonyult: az euróban eladósodottak között a nem teljesítők aránya a forintadósokéhoz hasonlóan változott, míg a svájcifrank-adósoknál ez az arány sokkal gyorsabb ütemben nőtt. Az előadó megmutatta, hogy a gyengébb, kevésbé hitelképes cégek vettek fel inkább svájci frankban hitelt, valamint azt is, hogy az euróhitel-felvevők között többen rendelkeztek természetes fedezettel. Ebben keresleti és kínálati hatások egyaránt szerepet játszottak. Egyrészt a cégek bankválasztására hatással volt a devizahitelezés, ami bizonyíték a keresleti hatásra. Másrészt a bankok devizahitelezési gyakorlata befolyásolta ügyfeleik devizaválasztását, ami pedig a kínálati hatás meglétét igazolja. A forint euróval szembeni kisebb leértékelődésének és az euróadósok jobb devizafedezettségének köszönhetően az árfolyamváltozás hatása nem növelte szignifikánsan az euróadósok kockázatosságát. A svájcifrank-adósok rosszabb teljesítményéhez az árfolyamváltozás és a vállalatok saját kockázata is jelentősen hozzájárult.

Schepp Zoltán (Pécsi Tudományegyetem) hozzászólásában értékelt a magas színvonalon elvégzett, sok részletre kiterjedő elemzést, de kifogásolta, hogy a befektetett energiához képest viszonylag kevés újdonságot tárt fel a tanulmány. Felvetette, hogy megfelelő-e az adatállomány vállalat–bank–árfolyam szerinti bontása. Fontos információ a szerződés lejáratára, a hitel célja (beruházási vagy forgóeszközhitel), a nagy projektek kiemelt kezelése. A szerződések stabilitása is kérdés: a válság kitörésekor a bankok gyakran erős nyomást gyakoroltak a vállalatokra a feltételek megváltoztatására.

Németh Kristóf (Pécsi Tudományegyetem), A potenciális kibocsátás meghatározásának jelentősége és nehézségei című – Mellár Tamással közös – tanulmány előadója felhívta a figyelmet, hogy a hatékony költségvetési és monetáris politikához elengedhetetlen a gazdasági egyensúlytalanságok minél korábbi észlelése. A potenciális kibocsátás meghatározása standard módszereinek, illetve azok lényegi problémáinak ismertetését követően

az előadó rámutatott, hogy a potenciális pálya közelítése Hodrick–Prescott-szűrő alkalmazásával egyrészt nem veszi figyelembe a gazdasági működés összefüggéseit, másrészt nagyon érzékeny az információs bázis megválasztására. A potenciális pálya termelési függvényen alapuló becslésének fő gyengeségét viszont annak önkényes, „egydimenziós” egyensúlyértelmezése adja. E tapasztalatokat szem előtt tartva, Kálmán-szűrő alkalmazásával becsülték a magyar gazdaság potenciális pályáját. A kvázistacionárius modellben a kibocsátási rés alakulását leíró változók szerepe a kérdés. A kibocsátási rés állapot-egyenletében különböző magyarózó változókat szerepeltető modellek jobb illeszkedést mutattak, mint az összehasonlítás alapjául szolgáló, a Hodrick–Prescott-szűrő állapotter-reprezentációját megjelenítő modell. A parciális elemzést a lehetséges kétváltozós kombinációknak megfelelő alternatívák tesztelése követte. A legjobb modellben a potenciális pálya megbízhatóbban jellemezte a magyar gazdaság 2008 előtti egyensúlytalanságait, mint a korábban látott standard módszerek alkalmazásával számított pályák.

Reiff Ádám (Magyar Nemzeti Bank) hozzászólásában értékelte a fogalmak pontos, tiszta kezelését. A potenciális kibocsátás megbízható becslése minden jegybankban központi kérdés. Több alternatív modellel is dolgoznak, azonban mindegyikben nagyon komoly mérési problémák merülnek fel, amelyekre még senki sem talált jó megoldást. A legnagyobb gond a valós idejűség. Például Magyarországon 2006-ig a GDP lényegében egyenes vonal mentén nőtt. A 2006. évi megszorítások akkor a korábbi trendtől egy nagyon jelentős eltérést generáltak. Ma visszatekintve ez azonban eltörpül a 2008-ban kezdődött válság hatása mellett. Ki mert volna korábban – például 2006-ban – olyan potenciális kibocsátási pályát felrajzolni, amit ma is reálisnak látnánk? Ez viszont alapvetően megváltoztatja a gazdaság állapotáról alkotott képünket. A dolgozat érdeme, hogy ezt megpróbálta rekonstruálni. Ez azonban nem sikerült tökéletesen, hiszen a közben lezajlott adatrevíziók hatását nem tudta kiszűrni.

★

A műhelyen előadott tanulmányok megtalálhatók a <http://www.mkemuhely.ktk.pte.hu/honlapon>. A résztvevők és szervezők azzal búcsúztak egymástól, hogy érdemes volt megrendezni a doktoranduszműhelyt, és mindenképpen érdemes folytatni is. A két szervező: a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület (<http://www.mktudegy.hu>) és a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara (<http://www.ktk.pte.hu>) jövő nyár elejére újra Pécsre tervez hasonló doktoranduszműhelyt.

Hivatkozás

HAUCK ZSUZSANNA–VÖRÖS JÓZSEF [2014]: Lot sizing in case of defective items with investments to increase the speed of quality control. Omega, <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305048314000516>.

Kőrösi Gábor–Schepp Zoltán